

Justerat 2014-06-16**Anna König Jerlmyr (M) och Roger Mogert (S)****§ 12****Granskning av bostad med särskild service inom socialpsykiatri**

Dnr 3.6-5/2014

Socialnämndens beslut

1. Socialnämnden godkänner funktionshinderinspektörernas rapport.
2. Socialnämnden delger Enskede-Årsta-Vantörs, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista och Skärholmens stadsdelsnämnder föreliggande rapport.

Ärendet

Aktuell granskning avser kvalitet i bostad med särskild service, inom socialpsykiatri, i Enskede-Årsta-Vantörs, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista och Skärholmens stadsdelsförvaltningar. Sju enheter och 62 personer ingick granskningen. Målgruppen kan definieras ha väsentliga och varaktiga svårigheter och medelåldern i gruppen är hög. Kvalitets- och ledningssystem på enhetsnivå finns i alla utom en verksamhet. Skriftliga rutiner för brandsäkerhet finns men riktad information till brukarna och brandövningar behöver i stort förbättras.

Totalt behöver den sociala dokumentationen utvecklas, dock fanns exempel på bra genomförandeplaner. Goda exempel på arbetssätt kring etiska dilemman fanns på några enheter, liksom chefernas engagemang för att nå perspektivskifte i synsätt mellan personal och brukare. Autonomi i samband med måltider är grundläggande och stora skillnader förekom mellan enheterna. Endast tre enheter erbjöd lägenheter med fullvärdiga kök, ett viktigt led i återhämtning och oberoende. Varierande forum för brukarinflytande finns på alla enheter men endast få aktiva och engagerande.

Förvaltningen hade redovisat ärendet i ett tjänsteutlåtande daterat 15 maj 2014.

Beslutsgång

Ordföranden Anna König Jerlmyr (M) föreslog, med instämmande från samtliga ledamöter, att nämnden skulle besluta enligt förvaltningens förslag till beslut.

Särskilt uttalande

Vice ordföranden Roger Mogert m.fl. (S), ledamoten Stefan Nilsson m.fl. (MP) och ledamoten Inger Stark (V) lämnade följande särskilda uttalande.

Efter att ha läst inspektörsrapporten blir det än mer tydligt hur viktigt det är att staden prioriterar förverkligandet av psykiatrireformen, som Vänsterpartiet har föreslagit i en motion till kommunfullmäktige. Det är bedrövt att det är som biståndshandläggarna beskriver i dialogmöten:

”... stora gruppbestäder med sliten inredning, där de såg behov av en stimulerande miljö, för den aktuella målgruppen.”

”Aktiveringsnivån är överlag låg i gruppbestäderna, enligt handläggarnas bedömning.”

”Stadens fritidsverksamhet inom funktionshindersområdet erbjuds inte för socialpsykiatrins målgrupp.”

Funktionshindersinspektörernas sammanfattande analys lyfter bland annat följande brister:

- Kommunikering av beslut förekommer endast i 60 procent av fallen
- Endast i knappt hälften av uppföljningarna framkommer att målen har följts upp.
- Det råder stora skillnader mellan stadsdelsnämnderna när det gäller tillämpning av DUR-rutinerna
- I knappt en fjärdedel av de granskade akterna framgick att utredningarna hade kommunicerats, vilket inte är formellt fel vid gynnande beslut men kommunicering ökar brukarnas möjlighet till insyn och inflytande
- Att besluten bygger på en helhetssyn framgick bara i drygt hälften av ärendena
- Institutionsliknande miljöer, bristande hälsoaktiviteter, brister i information/introduktion etc.

Vid protokollet

Lisbeth Westerlund
sekreterare

Handläggare
Ann-Kristin Sandebjer och
Lena Tengvall
Telefon: 08 508 25407/408**Till**
Socialnämnden

Granskning av bostad med särskild service inom socialpsykiatri

Förvaltningens förslag till beslut

1. Socialnämnden godkänner funktionshinderinspektörernas rapport
2. Socialnämnden delger Enskede-Årsta-Vantörs, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista och Skärholmens stadsdelsnämnder föreliggande rapport

Gillis Hammar
FörvaltningschefFredrik Jurdell
Avdelningschef

Sammanfattning

Aktuell granskning avser kvalitet i bostad med särskild service, inom socialpsykiatri, i Enskede-Årsta-Vantörs, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista och Skärholmens stadsdelar. Sju enheter och 62 personer ingick granskningen. Målgruppen kan definieras ha väsentliga och varaktiga svårigheter och medelåldern i gruppen är hög. Kvalitets- och ledningssystem på enhetsnivå finns i alla utom en verksamhet. Skriftliga rutiner för brandsäkerhet finns men riktad information till brukarna och brandövningar behöver i stort förbättras.

Totalt behöver den sociala dokumentationen utvecklas, dock fanns exempel på bra genomförandeplaner. Goda exempel på arbetssätt kring etiska dilemman fanns på några enheter, liksom chefernas engagemang för att nå perspektivskifte i synsätt mellan personal och brukare. Autonomi i samband med måltider är grundläggande och stora skillnader förekom mellan enheterna. Endast tre enheter erbjöd lägenheter med fullvärdiga kök, ett viktigt led i återhämtning och oberoende. Varierande forum för brukarinflytande finns på alla enheter men endast få aktiva och engagerande.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom avdelningen för stadsövergripande sociala frågor. Funktionshinderrådet har behandlat ärendet 4 juni 2014.

Bakgrund

Funktionshinderinspektörerna har i uppdrag att granska kvaliteten i biståndsbedömda insatser inom funktionshinderområdet, inklusive socialpsykiatri. Arbetet utgår från Socialstyrelsens kvalitetsområden och utförs enligt en framtagen granskningsmodell. Granskningarna belyser såväl myndighetsutövning som utförarverksamhet och bevakar likställigheten över staden. Återkopplingar sker i dialogform till chefer, personal och råd för funktionshinderfrågor, i syfte att bidra till kvalitetsutveckling. Uppdraget har ett generellt brukarperspektiv, vilket innebär kontakter med brukare i berörda verksamheter liksom intresseorganisationer.

Psykisk funktionsnedsättning

Målgruppen kan definieras som personer med väsentliga och varaktiga svårigheter att utföra aktiviteter inom viktiga livsområden, till följd av psykisk sjukdom/ohälsa. Psykiatrireformens, 1995, intentioner var att öka gruppens deltagande i samhällslivet, liksom självbestämmande och delaktighet. Ansvar för boende och sysselsättning övergick från landsting till kommun. Trots behov har en stor andel av gruppen inga insatser från socialtjänsten, utan får stöd från anhöriga eller avstår helt från stöd.¹

Bostad med särskild service

Bostad med särskild service kan bli aktuell vid omfattande tillsyns- och stödbehov. Insatsen omfattar omsorg, stöd och service, samt gemensamma utrymmen, förutom den enskildes lägenhet. Möjlighet finns även till en mellanform benämnd servicebostad. Gruppboende kan utformas olika och gynnsamma faktorer för normalisering är närmiljön, husens utseende liksom antal personer.² Socialstyrelsen anger att andan liksom kvaliteten, i gruppboendet till stor del är avhängigt av personalen, av de boende framkom att gynnsamma arbetsvillkor är uthållighet, motiverande och bestämdhet. Samtidigt som gruppboendet är ett hem är den en arbetsplats och viss risk finns för att det senare kommer att dominera, enligt forskning.³ Insatsen boende ges till 928 personer i Stockholms stad, varav 190 personer har bostad med särskild service/gruppboende, övriga har

¹ *Bostad med särskild service, en forskningsöversikt*, Socialstyrelsen, artikelnr. 2011-2-6

² *Bostad med särskild service, en forskningsöversikt*, Socialstyrelsen, artikelnr. 2011-2-6

³

stödboende i någon form. Alternativet serviceboende används inte inom stadens socialpsykiatri.

Ärendet

Granskningsresultat

På temat helhetssyn och delaktighet har sju gruppboendestäder granskats i stadsdelarna Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista och Skärholmen, med avseende på insatsens kvalitet. Granskningen utgör ett komplement till föregående, avseende myndighetsutövning i nämnda stadsdelsnämnder. Aktuell granskning omfattar 62 personer, av stadens 190 som erhåller insatsen.

Boendeenhet	Stadsdel/geografiskt
Hagsätra/Aleris (14/10)	Enskede-Årsta- Vantör
Lingberga/Nytida/Ambea (8/6)	Farsta
Nybacken/ Stora Sköndal (26/7)	Farsta
Ekeby/Aleris (24/15)	Hässelby-Vällingby
Akalla/kommunal (17/14)	Rinkeby-Kista
Solholmen/kommunal (14/6)	Skärholmen
Syrenen/Nytida/Ambea (12/4)	Skärholmen

Bild 1. Aktuella gruppboendestäder. Inom parentes anges antal personer i boendet respektive antal personer som ingått i granskningen

Granskningsresultat från verksamheterna har sammanställts i rapporten utifrån de fem kvalitetsområden som anges av Socialstyrelsen och SKL⁴ där placering inom nivåerna, låg, medel och hög har skett utifrån kvalitetskriterier i en gruppboendestad.

Akalla

Lokalerna består av två våningsplan med långa korridorer med enskilda lägenheter som har fullvärdiga kök samt gemensamma utrymmen. Enskilda lägenheter håller fullgod standard men i övrigt motverkar lokalernas utformning, antal boenden, låsta dörrar, samt indiskret medicindelning hemliga förhållanden i boendet. Enheten saknar kvalitets- och ledningssystem, har brister i social dokumentation och brandövning på enheten är eftersatt. Brukarnas delaktighet kan bli bättre vad gäller brukarmöten och genomförandeplaner. Arbetssättet anges vara ESL men framgick inte tydligt vid inspektörers besök. Endast en gruppaktivitet förekom med få deltagare.

Ekeby

Boendet består av två hus med gemensamhetsutrymmen och lägenheter, som enbart har rum och kokvrå. Administration och personalrum är förlagt till ett separat hus. Helhetsintrycket är gott, men avsaknaden av eget kök drar ned helhetsintrycket. Ekeby har ett kvalitets- och ledningssystem kopplat till Aleris gemensamma. I systemet ingår även en "whistleblowerfunktion". Den sociala dokumentationen behöver utvecklas. Brandövning med brukarna har genomförts och enheten har ett uttalat delaktighets- och brukarperspektiv med informationsbroschyr och föreläsningar riktade till dem.

Hagsätra

Boendet består av ett hus i markplan med långa korridorer och alltför små gemensamma utrymmen där alla inte kan vistas samtidigt. Endast personalen har tillgång till köksdelen. Enskilda lägenheter har inte fullvärdiga kök och några som besöktes var eftersatta ur flera aspekter. Personalen har ombudsfunktioner som t.ex. aktivitetscoach, även ett aktivitetsrum samt surfplatta, vilket kan ses som positivt. Kvalitets- och ledningssystem finns inlagt i Aleris gemensamma, liksom en "whistleblowerfunktion". Boendemöten finns men fungerar inte fullt ut. Arbetsättet anges vara ESL, vilket inte framgick tydligt vid inspektörernas besök, men framträder mer i genomförandeplaner. För att nå en högre kvalitet i boendet behöver särskilt lokalerna ses över.

Lingberga

Boendet består av två avdelningar med olika ingångar och har väl tilltagna gemensamma lokaler samt enskilda lägenheter med fullvärdigt kök. Enheten har kvalitets- och ledningssystem kopplat till Nytida/Ambeas gemensamma. Såväl förvaring som utformning av social dokumentation samt brandsäkerheten behöver förbättras. Arbetsätt anges vara enligt ESL, vilket inte tydligt framträdde och implementering ska ske, enligt ansvariga. Boendet erbjuder aktiviteter dagligen, morgonmöten för brukarna liksom lunch på träfflokalen, vilket kan ses som positivt. Däremot fanns begränsande anvisningar för brukarna uppsatta, vilket inte kan anses förenligt med ett särskilt boende.

Nybacken

Boendet består av tre våningar och ligger inom Stora Sköndals område. Gemensamma utrymmen kan ses som hemlika vad gäller tillgänglighet och inredning men de enskilda lägenheterna saknar fullvärdigt kök. Vad gäller kvalitets- och ledningssystem, hänvisar enheten till Sköndals övergripande, social dokumentation liksom

rutiner för brandsäkerhet var även utvecklingsområden. Arbetssätt och bemötande kunde vara personbundet och inte sägas vara i linje med ESL, vilket emellertid tydliggjordes något av formulering i genomförandeplaner. Brukarnas möjlighet till inflytande vid brukarmöte var svårtolkad, medan måltidssituationer höjde intrycket. Gymnastik, besök av volontärer och tillgång till buss bidrar till en höjning av kvaliteten i boendet.

Solholmen

Boendet är inrymt i större byggnad med flertalet olika verksamheter och består av lång korridor med gemensamma utrymmen och enskilda lägenheter. Gemensamma lokaler kunde ses som något trånga liksom slitna och viss renovering av ytskikt planerades. Enskilda lägenheter höll högre standard med fullvärdiga kök.

Enheten har ett kvalitets- och ledningssystem, men den sociala dokumentationen behöver förbättras. Rutiner för brandsäkerhet var oklara. Boendet erbjuder inte aktiviteter utan hänvisar främst till träfflokal i samma hus. Arbetssättet framstod inte i enlighet med ESL utan mer personbundet. Brukarmöten fungerade inte fullt ut medan däremot genomförandeplanerna präglades av delaktighet. Enhetschef var tillgänglig för brukarnas direkta synpunkter. Inspektörer kan instämma i verksamhetens beskrivning om att en positiv förändring påbörjats, från sympati mot empati, vilket är i linje med ett synsätt i tiden.

Syrenen

Boendet är inrymt i större byggnad med flertalet olika verksamheter och består av en korridor. Gemensamma utrymmen kan beskrivas som föredömliga med avseende på standard, vilket dock inte motsvaras i de enskilda lägenheterna. Dörr mellan korridor och hisshall stod öppen men behöver hållas stängd för ökad brandsäkerhet. Enhetens kvalitets- och ledningssystem är inlagt i Nytida/Ambeas gemensamma, men förvaring av pärmar med personuppgifter behöver ses över. Social dokumentation är varken regelbunden eller systematisk men en checklista finns för introduktion av nyinflyttade. Enheten erbjuder informationsblad till brukarna liksom veckomöten med menyval. Olika aktiviteter finns som: daglig gymnastik, målargrupp promenader/utflykter och biokväll. Däremot behöver enheten se över sitt arbetssätt och bemötande med avseende på måltidssituationer för att uppmuntra brukarnas självständighet. Boendet har förutsättningar, förutom de enskilda lägenheternas begränsningar, möjlighet att uppnå hemlika förhållanden, enligt inspektörerna.

Sammanfattande analys

Självbestämmande och integritet

Forum för brukarinflytande finns på alla granskade enheter men med varierande regelbundenhet och engagemang. Uppsatta regler och anvisningar förekom på en enhet, men hör inte hemma i ett boende, då kan förmedla en institutionskänsla. Etiska dilemman kan uppstå vad gäller städning och hygien, där såväl brukarens integritet som personalens arbetsmiljö berörs. Inspektörerna ser kontinuerliga diskussioner i etiska frågor samt regelbundna uppföljningar som ett led i ett förebyggande arbete. Ett perspektivskifte i förhållandet mellan personal och brukare framstår särskilt på två enheter och inspektörerna kan konstatera att chefernas engagemang är av stor betydelse för implementering av förändrade arbets- och synsätt. Autonomi i samband med måltider är en grundläggande faktor för ett självständigt liv och stora skillnader förekom mellan enheterna vad gäller matsedel, miljö och servering. Endast tre enheter hade kök med möjlighet till matlagning, ett viktigt led i återhämtning och oberoende.

Trygghet och säkerhet

Inspektörerna vill understryka betydelsen av tydliga beställningar, där såväl brukarens behov som resurser framgår, som underlag till utförarna. Ingen av de granskade enheterna kunde uppvisa en fullgod dokumentation, särskilt uppmärksammades otillräckliga noteringar och inkonsekvent rubriksättning. Någon enhet har tagit fram en vägledning vad gäller ordval och formuleringar, vilket kan fylla en viktig funktion. Alla enheter hade någon form av skriftliga rutiner för brandsäkerhet men riktad information till brukarna, liksom brandövningar behöver förbättras vid flertalet enheter.

Tillgänglighet

Information, framför allt på Jämför Service, är av yttersta vikt för brukarnas delaktighet och måste kontinuerligt uppdateras för att vara korrekt. På de flesta enheter saknas såväl informations- som introduktionsmaterial riktat till brukarna. Av trygghets- och säkerhetsskäl kan låsta dörrar krävas, vilket måste hanteras så att inte institutionskänsla uppstår. Inspektörerna menar att kognitiva hjälpmedel kan öka brukarnas självständighet, men att svårigheter med förskrivning och personalens inställning påverkar tillgången. För tillgänglighet i fysisk bemärkelse måste gemensamma ytor vara anpassade för alla, vilket inte helt uppfylldes i granskningen.

Kunskapsbaserad verksamhet

Lägre utbildning men lång erfarenhet, ofta från psykiatrisk vård, är representativt för merparten av personalen på gruppboendena. Enhetliga arbetssätt saknades överlag trots att de flesta utbildats i ESL. Särskilt två boenden arbetar förändringsinriktat, ett har t.ex. flyttat personalrummen från boendedelen och har ett systematiserar arbetssätt som gör skillnad för brukarna.

Vid föregående granskning påvisade inspektörerna bristande dokumentation av uppföljning på beställarsidan, vilket nu kan konstateras även hos utförarna. Inspektörerna efterfrågar särskilt uppgifter om brukarnas önskemål och synpunkter.

Målgruppen har komplexa behov och ofta sviktande fysisk hälsa. Några enheter erbjuder gymnastik och promenader men generellt sett är hälsa lågt prioriterat. Stadens planerade satsningar på friskvård med PRIO- medel kan ses som angeläget för personer i gruppbostad. Inspektörerna har även lyft brukarnas möjlighet att ansöka om kontaktperson, bl a som ett led i att bryta social isolering.

Helhetssyn

Vid utformning av bostäder enligt SoL, hänvisas till regelverk i LSS då regler för SoL saknas.⁵ Kriterier för att undvika institutionell prägel anges, t.ex. samlokalisering med andra kategoriboenden, vilket endast två enheter uppfyllde. Antal personer är ett annat kriterium och medeltal på 16 personer uppvisades i de sju boendena. Ytterligare ett krav i LSS-bostäder är fullvärdigt kök, vilket endast uppfylldes av tre enheter. Andra faktorer som inspektörerna noterat motverka hemkänsla; dörrskyltar för expedition, indiskret medicindelning, låsta dörrar till gemensamma lokaler, ojämnt bemötande, möten som benämns rond, personalens nyckelhantering, uppsatta trivselregler, personalhantering av den privata posten och cigarettutdelning. Inspektörernas mening är att ingen av de granskade enheterna alltigenom kunde anses hemlik.

Medelåldern hos de boende är hög, endast ett fåtal har sysselsättning eller besöker träfflokal. Många vistas därmed till stor del i boendet, vilket bör ses mot boendets utbud av aktiviteter. I praktiken framstod brukarnas tillfällen till aktiviteter och stimulans som mer eller mindre begränsade och stora skillnader mellan enheter framkom. Inspektörerna menar att brukarnas möjligheter

gynnas av; efterfrågan i beställning, boendets inställning och prioritering, inventering av önskemål och motivationsarbete i boendet, aktivitetscoach och aktivitetsrum.

Efter fyllda 65 år övergår handläggningsansvaret till äldreomsorgen med andra rutiner. Kvarboendeprincipen medför att brukaren oftast bor kvar och medelåldern i boendet ökar, vilket bl. a kan påverka yngres val av boende men även förändrade arbetssätt utifrån brukarnas behov. Inspektörerna ser detta som en strategiskt viktig fråga för framtida planering.

Granskningsrapport 10

Särskilt boende inom socialpsykiatri

Akalla, Ekeby, Hagsätra, Lingberga,
Nybacken, Solholmen och Syrenen
gruppbostäder

Funktionshinderinspektörer

fu@stockholm.se

Granskningsrapport 10

Dnr:

Utgivningsdatum: juni 2014

Utgivare: Socialförvaltningen

Kontaktperson:

Ann-Kristin Sandebjer och Lena Tengvall

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	5
Inledning	6
Bostad med särskild service inom socialpsykiatri	6
Aktuell granskning	7
Metod	8
Granskningsresultat	10
Akalla	10
Ekeby	12
Hagsätra	15
Lingberga	17
Nybacken	20
Solholmen	22
Syrenen	25
Inspektörernas slutsatser	28
Planering	34

Sammanfattning

Granskning av bostad med särskild service, SoL, inom socialpsykiatri omfattar sju gruppboendestäder belägna i stadsdelarna Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista och Skärholmen. Två enheter drivs i kommunal regi, två på entreprenad av Aleris, en på entreprenad och en i enskild regi av Nytida/Ambea samt en av stiftelsen Stora Sköndal.

Reglering av bostädernas utformning, jämförbar med LSS, saknas och bostädernas storlek varierar från 8 till 26 lägenheter, de flesta samlokaliserade med andra kategoriboenden. Renoveringsbehov och icke ändamålsenliga lokaler konstaterades på flera ställen. Endast tre enheter har lägenheter med fullvärdiga kök, vilket kan anses vara ett hinder för självständighet. Flera andra faktorer som motverkar hemkänsla noterades och inspektörerna bedömde inget boende som hemlikt fullt ut.

Målgruppen har ofta komplexa behov, vilka ankommer på beställare och utförare att ta hänsyn till. För att uppnå en helhetssyn i insatsen krävs tydlig utredning och beställning, där brukarens resurser framkommer, liksom regelbundna uppföljningar. Inspektörerna ser ovanstående liksom systematisk dokumentation, på såväl beställar- som utförarsidan, samt utformning av genomförandeplaner som utvecklingsområden.

Merparten av personalen har utbildning i ESL, arbetssättet kan inte anses vara omsatt i praktiken och implementering pågår, enligt flera chefer. För att stärka brukarinflytandet finns på alla enheter hus- och boendemöten men flertalet behöver vitaliseras för att bättre fylla sin funktion. På två av enheterna bedrivs ett specifikt arbete för att öka brukarnas självbestämmande, ett perspektivskifte som enligt inspektörerna är starkt avhängigt av chefernas engagemang.

Brukarnas möjligheter till aktiviteter varierade stort mellan enheterna, där cheferns/personalens inställning var avgörande. Inventering av önskemål och motivationsarbete, aktivitetscoach och aktivitetsrum samt närhet till träfflokal var gynnsamma faktorer, som inspektörerna uppmärksammade.

Hög medelålder och kvarboendepincipen utgör en risk att gruppboendestäderna utvecklas mot omvårdnadsboenden, vilket medför en stor utmaning för enskilda boenden såväl som stadens framtida planering, enligt inspektörerna.

Bakgrund

Stockholms stads funktionshinderinspektörer granskar utifrån kommunstyrelsen instruktioner¹ kvalitet i biståndsbedömda insatser för personer med funktionsnedsättning. Uppdraget omfattar såväl myndighetsutövning som kommunalt och enskilt drivna verksamheter. Inspektörerna har ett generellt brukarperspektiv med fokus på de centrala begreppen i SoL och LSS: bemötande, delaktighet och självbestämmande. Regelbundna träffar sker med brukargrupper genom intresseföreningar och andra forum för att ta del av olika målgruppers angelägna frågor.

Inspektörernas granskningsmodell utgår från aktuell lagstiftning och nedanstående kvalitetsområden framtagna av Socialstyrelsen och SKL.

- Självbestämmande och integritet
- Helhetssyn och samordning
- Trygghet och säkerhet
- Kunskapsbaserad verksamhet
- Tillgänglighet

Tyngdpunkten i granskningsarbetet ligger på det brukarnära, vilket uppmärksammas genom intervjuer, fokusgrupper och observationer. Avstämning av interna processer sker genom intervjuer med ansvariga för såväl beställar- som utförarsidan, studier av rutin- och policydokument liksom dokumentationsgranskning inom myndighetsutövningen och utförarverksamheter. Inspektörerna ska bevaka likställigheten över staden samt sprida goda exempel, i syfte att underlätta och stimulera verksamheternas utvecklings- och kvalitetsarbete. Resultaten återförs i dialogform till berörda och i möjligaste mån även till brukare. Granskningsrapport lämnas till socialnämnden och aktuella stadsdelsnämnder samt utförare. Årsrapport avges till socialnämnden liksom kommunstyrelsen och dess råd för funktionshinderfrågor.

¹ Instruktion funktionshinderinspektörer, KF/KS 2007:8

Inledning

Bostad med särskild service inom socialpsykiatrin

Psykiatrireformen

Psykisk funktionsnedsättning kan definieras så om en person har väsentliga svårigheter med att utföra aktiviteter inom viktiga livsområden och begränsningarna har funnits eller kan antas bestå under en längre tid. Målgruppen omfattades av psykiatrireformen, 1995, där intentioner var att öka möjligheter till deltagande i samhällslivet, liksom självbestämmande och delaktighet.

Institutioner lades ned och ansvaret för stöd i boendet och sysselsättning övergick från landsting till kommun. Stödet ges vanligtvis enligt Socialtjänstlagen (SoL) men kan även ges enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).

Trots behov har en stor andel av gruppen inga insatser alls från socialtjänsten, utan får stöd från anhöriga eller avstår från stöd.²

Bostad med särskild service

Boende med särskild service omfattar omsorg, stöd och service, samt gemensamma utrymmen som komplement till den egna lägenheten. Gruppboenden kan utformas som en enplansvilla eller ett trapphusboende, där det senare kan sägas vara förenligt med individualiserings- och normaliseringsprincipen. Möjlighet finns till en mellanform som benämns servicebostad, med tillgång till gemensamma utrymmen och fast anställd personal,³ ett alternativ som inte används i staden. I Stockholms stad ges insatsen boende till 928 personer, varav 190 personer har bostad med särskild service/gruppboende, övriga bor i stödboende.

Antal personer i särskilt boende socialpsykiatrin, Stockholms stad

BOENDE SOL	ANTAL	20-24 år	25-34 år	35-44 år	45-54 år	55-64 år	Övriga
Särskilt boende	190	1	5	18	53	100	13
Män:	100	0	4	12	23	51	10
Kvinnor:	90	1	1	6	30	49	3

Uppgifter från Paraplysystemet 2013 (stadens verksamhetssystem)

² Bostad med särskild service, en forskningsöversikt, Socialstyrelsen, artikelnr. 2011-2-6

³ Bostad med särskild service, en forskningsöversikt, Socialstyrelsen, artikelnr. 2011-2-6

Lokalers utformning

Flera studier avseende gruppboende för målgruppen, inbegriper betydelsen av närmiljö och husens utseende liksom storlek/antal personer. Boenden med tio till tjugofem personer samt med dygnet runt bemanning, talar mot normalisering, menar kritiska forskare. I *Boendeprojektets* rapporter påvisas miljön som väsentlig men oftast förbisedd inom psykiatrin. Som positivt anges eget rum, rent och välskött samt begränsat antal boende i samma enhet. Dock framkommer vissa svårigheter att tyda brukarnas skattningar angående olika boendeaspekter, då personer i målgruppen ofta finner sig tillräta i befintlig miljö.⁴

Personalens roll

Socialstyrelsen anger att andan liksom kvaliteten, i bostad med särskild service, till stor del är beroende av personalen. I enlighet med psykiatireformen har perspektiv flyttats från kollektiv till individ och hos de boende framkom att gynnsamt arbetssätt hos personalen är uthållighet, motiverande och fasthet. Gruppboendet är ett hem samtidigt som den är en arbetsplats och viss risk finns för att arbetslivets rationalitet kommer att dominera, enligt forskningsöversikten.⁵

Aktuell granskning

Föreliggande rapport avseende gruppboende inom socialpsykiatrin utgör den fjärde granskningen av bostad med särskild service. På temat helhetssyn och delaktighet uppmärksammas brukarnas möjligheter till inflytande i boendet, liksom deras önskemål om och tillgång till aktiviteter. Sju boenden med varierande driftsform har granskats, geografiskt belägna i stadsdelarna Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista och Skärholmen. Granskningen utgör ett komplement till den föregående, vilken omfattade myndighetsutövning av boendeinsatsen i ovannämnda stadsdelsnämnder.

I de granskade enheterna bor sammantaget 115 personer. Den dokumentation som inspektörerna tagit del av avser personer under 65 år med insats från de aktuella stadsdelarna, vilket omfattat 62 personer. Personer över 65 år handläggs inom äldreomsorgen.

⁴ *Bostad med särskild service, en forskningsöversikt*, Socialstyrelsen, artikelnr. 2011-2-6

Boendeenhet	Stadsdel/geografiskt
Hagsåtra/Aleris (14/10)	Enskede-Årsta- Vantör
Lingberga/Nytida/Ambea (8/6)	Farsta
Nybacken/ Stora Sköndal (26/7)	Farsta
Ekeby/Aleris (24/15)	Hässelby-Vällingby
Akalla/kommunal (17/14)	Rinkeby-Kista
Solholmen/kommunal (14/6)	Skärholmen
Syrenen/Nytida/Ambea (12/4)	Skärholmen

Bild 1. Aktuella gruppboendestäder. Inom parentes anges antal personer i boendet respektive antal personer som ingått i granskningen.

Metod

Inspektörernas manualer har anpassats med hänsyn till socialpsykiatriens målgrupp och de förutsättningar som ges inom en gruppboestad. Granskningen har följt arbetsmodellen nedan.

- Inledande informationsbrev till berörd stadsdelsnämnd
- Informationsmöte med verksamhetschef/personal/brukare
- Observationer i verksamheterna
- Samtal i grupp med brukarna
- Brukarenkät
- Återkoppling till ledningen för respektive enhet
- Möte med beställare, avdelnings- och enhetschefer
- Seminarium med personalgrupper, representanter från brukarorganisation, handläggare och chefer
- Återkoppling till råd för funktionshinderfrågor
- Rapport till socialnämnden
- Återkoppling till brukarna

Inspektörernas granskningsresultat presenteras utifrån nämnda kvalitetsområden, under vilka nedanstående kriterier inordnats. Den avslutande bedömningen av varje enskilt boende beskriver i vilken grad de uppfyller kriterierna inom respektive område. Bedömningen utgår från en femsiffrig skala där siffrorna 1-2 motsvarar färgen röd, 3 gul och 4-5 grön färg i tabellen. Flera svagheter respektive styrkor inom ett område påverkar helhetsbedömningen.

Självbestämmande och integritet

Den enskildes inflytande över vardagslivet t.ex. via husmöten. Möjlighet till påverkan och aktiv medverkan vid städ, personlig hygien och måltider. Personalens bemötande och hantering av regler liksom arbete med brukarnas självständighet. Boendets fysiska möjligheter till gemenskap.

Trygghet och säkerhet

Kvalitets- och ledningssystem. Utformningen av social dokumentation och dess förvaring. Brandövningar där brandinformation till brukarna och deras involvering beaktas.

Kunskapsbaserad verksamhet

Personalens utbildningsnivå, liksom arbetssätt och planer för det praktiska arbetet. Medicinhantering samt hur hälsa och friskvård uppmärksammas.

Tillgänglighet

Information riktad till brukarna och introduktion för nyinflyttade. Den fysiska tillgängligheten i boendet samt inställning till och förekomst av hjälpmedel. Låsta utrymmen och låshantering.

Helhetssyn

Sammantagen bedömning av gemensamhetsutrymmen och lägenheter med avseende på hemlik boendemiljö och faktorer som ger institutionskänsla. Boendets utbud av och förhållningssätt till aktiviteter.

Granskningsresultat

Akalla

Akalla gruppboende drivs av Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd och är belägen i Akalla centrum med närhet till tunnelbana och Järvafältet, i ett miljonprogramsområde. I huset finns även ett stödboende, i närheten andra kategoriboenden. Boendet har två våningsplan, varav ett med gemensamt kök, matrum och vardagsrum. Sammantaget finns sex expeditioner/personalrum liksom lokaler som tillfälligt används som förråd och dylikt, vilket minskar trivselkänslan. Boendet etablerades i samband med psykiatrireformen och har genomgått flera förändringar sedan dess. Idag bor där 17 personer, alla från Rinkeby-Kista, 14 personer är under 65 år, varav 6 män och 8 kvinnor. De enskilda lägenheterna består av ett rum och fullvärdigt kök samt balkong. Flera av lägenheterna är nyrenoverade och renovering sker successivt.

Akalla gruppboende har inte tagit fram en värdegrund på enhetsnivå, men ska påbörja ett arbete med detta under planeringsdagar i maj, enligt enhetschef.

Självbestämmande och integritet

Brukarrådsmöte hålls två gånger per termin där ansvarig chef deltar. Vardagsnära frågor tas upp varje vecka på husmöte. Personalomsättningen är låg, några av personalen har följt brukare under mer än tjugo år, sedan landstingstiden. Bemötandet är gott men kan i vissa situationer präglas av ett alltför omhändertagande förhållningsätt. Personalens bemötande präglas av närhet men kan ibland bli alltför omvårdande. Personalgruppen beskriver att de nu ställer mer krav, och att arbetssättet numera utgår från samarbete med brukarna. Uttalade generella regler kunde inte observeras, bortsett från tider för mat och medicindelning. Läkare besöker boendet varje vecka och håller möte som benämns rond, en terminologi som inspektörerna menar inte är förenlig med ett boende.

De flesta tar del av boendets måltider, vid middagen lägger personalen upp maten men vid frukost tillämpas självservering. En av brukarna har vissa arbetsuppgifter i köket, övriga ställer sin disk på en serveringsvagn, alternativt sätter in i diskmaskinen.

Trygghet och säkerhet

Inspektörerna tog del av 14 ärenden där det fanns aktuella och värdigt skrivna anteckningar. I merparten var det svårt att följa ett händelseförlopp, då anteckningarna var alltför sporadiska och rubriksättningen inte var konsekvent. Uppföljning var otillräckligt dokumenterat, särskilt vad gäller mål och brukarens delaktighet. Enligt enhetschefen har ett arbete påbörjats under 2013 för att ta fram ett kvalitets- och ledningssystem. Ordinarie personal har genomfört brandövningar och verksamheten hade besök av brandförsvaret 2012.

Kunskapsbaserad verksamhet

Personalgruppen arbetar inte utifrån någon speciell metodik men de flesta har gått ESL- utbildning⁶ eller Case Management för länge sedan. Gruppen hade handledning tidigare men har en paus nu. Personalen har olika ansvarsområden som kök och expedition kopplade till respektive arbetspass. Boendet har en sjuksköterska som dagligen går runt med en korg och delar medicin, kvällsmedicin delas på expeditionen.

I vissa genomförandeplaner fanns noterat att brukaren inte ville underteckna den, några var påskrivna i efterhand, i samband med inspektörernas besök.

Gymnastik eller fysiska aktiviteter anordnas inte, förutom promenader som enbart erbjuds på onsdagar sommartid.

Tillgänglighet

Boendet saknar informationsbroschyr men arbete har inletts med att ta fram en. Samtliga hyresgäster måste ha nyckelbricka eller nyckel för att komma in i huset, liksom för att använda hissen. Alla personalrum är låsta och köket är låst mellan måltiderna. Institutionsliknande situationer kan särskilt uppstå i samband med måltider, vilket inspektörerna har framfört som ett angeläget utvecklingsområde till verksamhetens ledning.

Helhetssyn

Boendet har långa och kala korridorerna och röklukten är påtaglig. Det finns skyltar för personal- och sköterskeexpedition, men flera av brukarna saknar namn på sin dörr. Gemensam brevlåda finns i hisshallen och personalen delar ut posten. Matrummet är möblerat med ett långbord och vardagsrummet har en praktisk möblering med olika sittgrupper och TV. Dator för brukarna fanns men fungerade inte under granskningen.

⁶ Ett självständigt liv

Ingen i boendet har biståndsbedömd sysselsättning men en person deltar i bildterapi och en annan i extern målning. Personalen håller i målargrupp en gång i veckan. Enskilda aktiviteter tillsammans med kontaktperson i boendet förekommer men brukarna kommer, enligt ansvariga chefer, sällan med egna förslag. Anhörigträffar anordnas inte då enhetens chefer menar att det inte finns förutsättningar för det. Boendet har inte tillgång till buss eller bil och utflykter anordnas sällan. Brukarna beskrev dock uttrycksfullt en dagsutflykt som genomförts för något år sedan.

Synpunkter från brukarna

Inspektörernas enkät besvarades av 6 av 14 brukare, alla svarar att de trivs, nästan alla är nöjda med personalen och har någon att prata med när de vill. Fyra personer är nöjda med aktiviteterna både vardagar och helger, uppger att de kan vara med och bestämma om aktiviteter och umgås med andra i boendet. I kommentarer uttrycks att personalen är bra och att maten är god men att det förekommer för lite aktiviteter. Vid inspektörernas brukarmöte lyftes en mängd faktorer av betydelse för trivsel, som närhet till fotvård och frisör och önskemål om tillgång till bil i boendet.

Bedömning: Akalla	Låg	Medel	Hög
Självbestämmande och integritet	X		
Trygghet och säkerhet	X		
Kunskapsbaserad verksamhet	X		
Tillgänglighet	X		
Helhetssyn	X		

Ekeby

Ekeby drivs på entreprenad av Aleris Omsorg AB, på uppdrag av Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd. Boendet är beläget i ett grönområde, nära tunnelbanan och centrum. Två hus rymmer 12 lägenheter vardera, har två ingångar och gemensamhetsutrymmen på två plan. Ett tredje hus består av administration/personalrum. De enskilda lägenheterna har rum och kökvrå samt uteplats eller balkong. Av Ekebys 24 brukare, har 15 ingått i granskningen, 7 män och 8 kvinnor, varav 12 är födda på 1950-talet.

Personalen arbetar utifrån Aleris värdeord OPEN, där delarna *Omtänksamma*, *Professionella*, *Nytänkande* och *Engagerade* utgör grunden för arbetet. Medarbetarna har tillsammans med verksamhetschef definierat vad begreppen innebär i praktiskt arbete. Personalen noterar kontinuerligt när de gjort skillnad för

en brukare. Enligt uppgift har Ekeby även börjat arbeta med OPEN tillsammans med brukarna.

Självbestämmande och integritet

Brukarna har boendemöte varje fredag, brukarråd hålls kvartalsvis, där verksamhetschef och BISAM⁷ deltar. BISAM är anställd av Aleris för att stärka brukarinflytandet, under granskningsperioden var dock denna person långtidssjukskriven. Personal framhöll att de genom den nya verksamhetschefen förändrat perspektiv, brukarna tillfrågas nu om trivselregler, väljer kontaktperson samt bjuder in till anhörigräffar. Personalens tillträde till lägenheterna löses via överenskommelser med brukarna. Ekeby erbjuder enklare arbetsuppgifter till brukare som vill, för vilket de får en viss ersättning.

Brukarens eget ansvar betonas, t.ex. har städningsscheman ersatts av motivationsarbete. För att stärka brukarnas delaktighet i samhället har Ekeby infört *Veckans nyhet* och diskuterar även frågor som kommande val. Alla måltider lagas i respektive hus och brukarna äter i valfritt matrum eller i lägenheten. Det varierar om personal lägger upp mat eller om självservering råder. Brukarna kan välja bort någon måltid och istället handla på enhetens konto i närbutiken. Möjligheten till matlagning är begränsad i lägenhetens trinettkök

Trygghet och säkerhet

Ekeby använder Aleris digitala system för sitt kvalitets- och ledningssystem. Inom Aleris finns en s.k. *whistleblower*, dit medarbetarna via nätet anonymt kan rapportera eventuella missförhållanden.

Dokumentationen i de 15 granskade ärendena var aktuell men alltför långa uppehåll förekom i vissa. Rubriksättningen varierade, vilket gör det svårt att systematisera och följa händelseförlopp. Personalgruppen behöver enas om vad som är relevant dokumentation. Uppföljning dokumenterades inte konsekvent och ofta framgick inte vilka som deltagit eller om mål följts upp.

Boendet har haft en brandövning där samtliga brukare var inbjudna men enbart två deltog. Kontinuerlig genomgång av brandsäkerhetsrutiner sker vid brukarmöten.

⁷ BISAM - brukarinflytandesamordnare

Kunskapsbaserad verksamhet

De flesta i personalen har mentalskötartutbildning och kurser i ESL. Gruppen har för närvarande ingen handledning, utan handleder varandra kollegialt. All personal har ett särskilt ansvarsområde och kompetensutveckling erbjuds kopplat till detta. Ekeby tillämpar ett återhämtningsbaserat förhållningssätt där den enskildes önskan om förändring ska präglade arbetet. Personalen har haft föreläsning för de boende om rökning, hälsa och läkemedel, samt planerar hälsodagar. Vårdplaner finns som omfattar förebyggande hälsovård, liksom krisplan vid tecken på försämring. Genomförandeplanerna var aktuella och undertecknade av brukaren. Trots ibland torftiga beställningar fanns utförliga planer, där det tydligt framgick *hur* en insats ska genomföras.

Tillgänglighet

Ekeby har nyligen tagit fram en informationsfolder om boendet och checklista finns som stöd för kontaktpersonens information till nyinflyttade. I bostadshusen förekommer inga låsta dörrar förutom kodlås till ytterdörrarna, vilket kombinerar trygghet och tillgänglighet.

Helhetssyn

Boendets utformning och avskild administration, gör att Ekeby, trots sin storlek, inte upplevs som en institution. Lägenheternas fördelning liksom akvarium i vardagsrummen medför en hemlik känsla. Brukarna har brevlådor i trapphuset och hämtar posten där. Avsaknad av fullgott kök i lägenheterna minskar dock boendekvaliteten i sin helhet.

Bakning, gymnastik och Bingo erbjuds som fasta aktiviteter i veckan och brukarna har tillgång till en surfplatta. På initiativ av en brukare har en handarbetsgrupp tillkommit på helgerna. Möjlighet finns även till tid med kontaktperson, upp till fyra timmar per månad. Brukarna väljer aktivitet, dagskryssning till Åland och även kortare semesterresor förekommer. Boendet har tillgång till bil och kan göra gemensamma utflykter, t.ex. badturer på sommaren.

Synpunkter från brukarna

Elva personer svarade på inspektörernas enkät och merparten trivs i sitt boende och med personalen. Viktigt är självständighet samt att få stöd när man behöver. Alla var nöjda med aktiviteterna på vardagar, nästan alla med utbudet på helger. Knappt hälften umgås med de andra på boendet, men åtta personer är med och

bestämmer gemensamma aktiviteter. I möte med brukarna framfördes vikten av att ha en bra kontaktperson, att promenera, att få påverka sina aktiviteter och att få bra mat.

Bedömning: Ekeby	Låg	Medel	Hög
Självbestämmande och integritet			X
Trygghet och säkerhet		X	
Kunskapsbaserad verksamhet			X
Tillgänglighet			X
Helhetssyn		X	

Hagsätra

Hagsätra drivs på entreprenad av Aleris Omsorg AB på uppdrag av Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd och är beläget mitt emellan två små centrum. Det långa enplanshuset, inhägnat av plank och hönsnät ger intryck av dagis, vilket det också varit. En lång korridor går genom huset, i ena änden finns vardagsrum, kök och matrum, i den andra personal- och aktivitetsrum. Brukarnas lägenheter består av ett rum med kokvrå och uteplats. Av 14 brukare har 10 ingått i inspektörernas granskning, varav 4 män och 6 kvinnor. Medelåldern är hög, den yngsta personen är 49 år, den äldsta är snart 65 år.

Aleris värdeord OPEN, utgör Hagsättras grundval och delarna *Omtanke, Professionella, Engagemang och Nyttänkande* har bearbetats och konkretiserats för att vägleda det praktiska arbetet.

Självbestämmande och integritet

Inspektörerna kunde inte notera något specifikt arbetssätt men den enskildes integritet värnas i boendet. Verksamheten har sedan ett år tillbaka en pågående rekryteringsprocess till uppdraget som BISAM.⁸

Boendemöte hålls sista måndagen i månaden, där brukarna tar upp frågor som utflykter och aktiviteter. Då inspektörerna blivit inbjudna till några brukares lägenheter kunde såväl torftig möblering och inredning som eftersatt städning konstateras, vilket framförts till verksamhetens ledning.

All mat lagas från grunden och den öppna planlösningen medför att brukarna ofta samlas i matrummet vid matlagning. Brukarna har inte tillträde till köksdelen och alla får inte plats i matrummet

⁸ BISAM - brukarinflytandesamordnare

samtidigt, vilket inspektörerna menar påverka såväl tillgänglighet som bemötande.

Trygghet och säkerhet.

Aleris digitala kvalitets- och ledningssystem används och rutiner för lex Sarah är väl förankrade i arbetsgruppen, vilka diskuteras vid personalmöten, liksom vid verksamhetschefens årliga uppdateringar. Boendet har en lokal kvalitetsgrupp där kvalitetsmål och förbättringsåtgärder diskuteras. Även för Hagsätra finns Aleris whistleblowerfunktion med möjlighet att anonymt rapportera eventuella missförhållanden i verksamheten.

Dokumentationen var alltför sporadisk och endast ett av tio ärenden gick att följa, då det även rådde oklarheter över rubriksättning och vad som är väsentligt att dokumentera. Att uppföljning skett var relativt väl dokumenterat, men vilka som deltagit och vad som framkommit var ofta svårt att utläsa. Framförallt behöver den enskildes synpunkter uttryckas tydligare. Årlig brandutbildning blev inställd senast men boendet hade trots detta en egen övning, enligt verksamhetschefen.

Kunskapsbaserad verksamhet

Av personalen har 90 % mentalskötarutbildning, alla utom en nyanställd har gått ESL-utbildning. Ansvarsområden fördelas genom ombudsfunktioner och arbetssättet utgår ifrån att möta brukaren *vuxen till vuxen*. Personalen har individinriktad handledning en gång per månad. Enhetens genomförandeplaner utmärktes av att flera var formulerade i *jag-form*, vilket för vissa brukare kan göra planen till ett pedagogiskt verktyg.

Tillgänglighet

Aleris har utformat en allmän broschyr om boende i gruppbostad men ingen specifik om Hagsätravägen. Alla personalutrymmen är låsta, även kök och matrum låses ibland för städning, brukarnas aktivitetsrum är endast öppet då verksamhet pågår. Flera brukare använder rollator och vissa svårigheter uppstår i de trånga gemensamma utrymmena.

Helhetssyn

Inspektörerna noterade renoveringsbehov, en markant röklukt och vid tillfällen ostädade korridorer. Vid återkoppling framkom att storstädning genomförts efter avtalsuppföljning sommaren 2013, och planeras även i år. Renoveringsbehovet har påtalats till fastighetsförvaltare, enligt verksamhetschef.

Personalen vistas främst i kök och vardagsrum och kan ha svårt att uppmärksamma vad som händer i andra änden av huset. Alla brukare har brevlåda uppsatt utanför huset.

Det finns ingen dator men boendet har två surfplattor, vilka används för att inhämta information och lyssna på musik. Aktivitetscoachen ordnar bl.a. målning och bingo i boendet, utflykter arrangeras ibland, men kan vara svåra att genomföra, enligt personalen. Enligt verksamhetsberättelse finns en odlingslott inom området, men hittills har intresse för denna saknats.

Synpunkter från brukarna

Inspektörernas enkät besvarades av sex brukare, merparten uttrycker att de trivs, att de kan promenera när de vill och att de umgås med de andra i boende. Fyra personer tycker att personalen är bra, att de har någon att prata med och kan bestämma maten. Hälften svarar att de kan påverka gemensamma aktiviteter. I kommentarer till enkäten lyfter någon dåligt underhåll i lägenheten. En annan person upplever cigaretthandeln som störande och efterfrågar rökförbud i boendet. I möte med brukarna lyftes en mängd faktorer som påverkar trivsel i boendet. t.ex: *att känna sig trygg - som en familj- känna samhörighet, att peppa varandra om man mår dåligt, att få hjälp med basbehoven, att få göra utflykter och att ha aktiviteter.*

Bedömning: Hagsätra	Låg	Medel	Hög
Självbestämmande och integritet	X		
Trygghet och säkerhet	X		
Kunskapsbaserad verksamhet	X		
Tillgänglighet	X		
Helhetssyn	X		

Lingberga

Lingberga gruppbostad är belägen i Hökarängen, Farsta stadsdelsnämnd, och drivs på entreprenad av Nytida/Ambea. Närhet till kommunikationer är god med läge intill en större väg eller kortare promenad till tunnelbana samt centrum. Den fristående byggnaden inrymmer ordinarie boende men även andra verksamheter samt träfflokalen Emma, riktad till målgruppen. Lägenheterna är fördelade i två avdelningar med olika ingångar som nås via hiss på våning två. Gemensamma utrymmen är väl tilltagna med ett matrum/kök, en större hall, vardagsrum med sittgrupp med bord samt TV-hörna. Även de enskilda lägenheterna är rymliga och har ett avgränsat fullvärdigt kök med

sittmöjlighet. Åtta personer bor i gruppboenden, sex personer, alla kvinnor, från 21 till 60 år, är aktuella i granskningen.

Brukarna använder sig av husets gemensamma tvättstuga.

Ambea/Nytida framhåller värdegrunden som central i verksamheterna och har en medarbetarpolicy som visar vilket förhållningssätt som förväntas av medarbetarna. Lingbergas värdegrund omfattar tron på människors förmåga, liksom att alla är unika med olika behov och önskemål. Lyhördhet och ett gott bemötande framhålls, liksom trygghet och förståelse.

(Självbestämmande och integritet

(Verksamhetens värdegrund avspeglas inte helt i personalens bemötande och arbetssätt visavi brukarna. Boendet har flera olika begränsande anvisningar/regler uppsatta, som t ex trivselregler vid måltider. Vid utgången även en större anvisning om att besökare ska anmälas respektive avanmälas.

Dagliga morgonmöten skapar kontinuitet och ökar delaktigheten, och vid månatliga husmöten finns bl. a. möjligheter till matval. Frukosten erbjuder en lugn start på dagen med klassisk musik och en framdukad buffé för självservering. Lunchen serveras vardagar på träfflokalen och flertalet brukare äter där. Middagen intas i skift, med en kvarts mellanrum, i syfte att skapa lugn. Någon av brukarna deltar inte alls vid gemensamma måltider utan lagar mat i lägenheten.

Trygghet och säkerhet

(Enheten kvalitets- och ledningssystem är invävt i Nytida/Ambeas gemensamma ledningssystem. Pärmar med personuppgifter förvaras öppet på en hylla på kontoret, vilket inspektörerna framfört då det inte kan anses vara tryggt och säkert. Social dokumentation håller en neutral ton utan värderingar men de löpande anteckningarna är alltför sporadiska för att ärenden ska kunna följas. Rubriker är ej enhetliga och sammantaget är det svårt att få en helhetsbild av brukarens sociala situation. I endast något ärende framgår att insatsen, inklusive mål, är uppföljd. Lingberga har rutiner för rapportering av händelser som skulle kunna föranleda missförhållande/lex Sarah-rapportering, men detta framgår inte tydligt av dokumentationen. Verksamhetschef har meddelat att översyn och förstärkning av detta ska göras.

Brandövning har genomförts på parkeringen utanför boendet, men personalen har delad uppfattning om hur det skulle fungera med brukarna vid händelse av brand.

Kunskapsbaserad verksamhet

Alla personal har undersköterske- eller mentalskötare utbildning och har gått kurser i ESL och KBT,⁹ en plan för implementering av ESL är framtagen. De enskildas genomförandeplaner behöver utvecklas och förbättras i flera hänseenden, dels vad gäller brukarnas delaktighet men också *hur* insatsen ska genomföras.

Tillgänglighet

Boendets lokaler är mycket rymliga och på så vis anpassade även för personer med rörelsehinder. Dock fanns begränsande anvisning om att köket var stängt vissa tider, liksom att en av balkongerna endast var avsedd för personal.

Helhetssyn

Boendet har ett större matrum/kök möblerat med två sittgrupper, vilket ger möjlighet till alternativ sittplats. Rummet används även vid möten med brukare eller personal. Hallen med träningsmaskin vetter mot vardagsrummet där soffan har bytts ut mot fåtöljer. Personalen beskrev brukarna som privata och vardagsrummet användes sällan vid inspektörernas besök. En större balkong nås från vardagsrummet och nyttjas den varma årstiden, särskilt av en brukare. Inspektörerna menar att en ombonad känsla är svår att nå då stora lokaler ger en motsatt effekt. Boendet har en idé om att erbjuda aktiviteter varje dag utifrån brukarnas önskemål och de flesta deltog, då gemensam manikyr erbjöds i vardagsrummet. Någon av brukarna deltar i Emmas cirklar/grupper. Boendet har tillgång till en bil på deltid men det är oklart för inspektörerna i vilken utsträckning den används. Dator för brukarna saknas. Brukarna hämtar sin post i en gemensam brevkorg i korridoren.

Synpunkter från brukarna

Inspektörernas enkät har besvarats av två personer som båda trivs med såväl boendet som personalen. Däremot anger båda två att de ej kan bestämma maten och en person säger sig inte vara nöjd med aktiviteter på helgen. För övrigt anges i fria svar endast positiva synpunkter: *bra att vi äter gemensam middag, maten är god, liksom skönt stänga dörren och vara lite för sig själv.* Vid brukarmöte framhölls vikten av att ha en egen lägenhet men också värdet av att slippa vara ensam och att ha någon att prata med. Att det finns personal liksom att personalen lagar mat och att äta tillsammans, sades vara viktigt. Vikten av självständighet betonades.

⁹ Kognitiv beteendeterapi

Bedömning: Lingberga	Låg	Medel	Hög
Självbestämmande och integritet		x	
Trygghet och säkerhet	x		
Kunskapsbaserad verksamhet	x		
Tillgänglighet	x		
Helhetssyn		x	

Nybacken

Nybackens gruppbostad drivs av stiftelsen Stora Sköndal och är ej ansluten till Stockholms stads LOV-avtal.¹⁰ Boendet har 26 lägenheter, är beläget i inom ett avskilt område med andra kategoriboenden, nära Sköndals centrum och bussförbindelser.

Nybacken har tre våningar, två av planen har gemensamma utrymmen som kök, matplats, vardagsrum samt personalrum. Korridorerna är delvis möblerade, lägenheterna är relativt små, ett rum och kokvrå med balkong eller uteplats. Aktuella i granskningen är 7 personer, 5 kvinnor och 2 män, i åldrarna 47 till 63 år.

Stora Sköndals övergripande värdegrund utgår från lagstiftningens grundläggande värden och har nyligen reviderats. Introduktion av nyanställda omfattar utbildning i denna och arbetet utgår från begreppen *återhämtning, delaktighet och möjliggörare*.

Självbestämmande och integritet

Brukarna fick överlag ett gott bemötande, men personrelaterade skillnader kunde uppträda i arbetsgruppen. Verksamhetsansvariga chefer beskrev att det förekom gode män/företrädare som uppvisade en moraliserande attityd, vilket påverkade brukarnas ekonomiska möjligheter. I köket fanns servicerutiner och instruktioner till personal uppsatta, vilket inte är förenligt med hemlika förhållanden.

Brukarna har husmöte en gång i månaden men väljer veckovis på tre olika matalternativ. I matrummet finns möjlighet att välja olika platser och självständig servering liksom diskhantering tillämpas. Brukarnas möjligheter till självhushåll är begränsad då lägenheterna endast har två kokplattor.

¹⁰ Lagen om valfrihet

Trygghet och säkerhet

Stiftelsen har ett övergripande kvalitets- och ledningssystem för samtliga verksamheter, en översyn pågår för att göra det mer lätthanterligt. Nybacken använder dokumentationssystemet *Safedok* och sju ärenden granskades. Tre ärenden hade aktuella anteckningar, inget gick att följa, då dokumentationen var ojämn och oregelbunden. Olika rubriker användes för samma typ av händelser, vilket försvårar systematik och sammanställningar. Dokumentation av uppföljningar fanns, men behöver bli tydligare, särskilt vad gäller måluppfyllelse.

Nybacken har inte genomfört någon brandövning, trots att brandombud påtalat behov, brandinformation till brukarna behöver också bli mer konkret, enligt inspektörerna.

Kunskapsbaserad verksamhet

Alla i personalgruppen har undersköterske- eller mentalskötartutbildning och utbildning i ESL. Några har gått högskolekurser/Kognusutbildningar¹¹ och handledning ges en gång i månaden. Personalen framhöll att de arbetar återhämtningsinriktat och motiverande, men beskrev också svårigheter att tillämpa ESL. En extern firma sköter städning av gemensamma utrymmen. Genomförandeplanerna präglades av ett motiverande arbetssätt, uttryck som *påminna om* och *uppmuntra till* förekom ofta. Formulering av *hur* en insats ska genomföras, behöver dock utvecklas. Flera planer saknade brukarens underskrift och det framgick inte på vilket sätt den enskilde varit delaktig.

Tillgänglighet

Boendet saknar riktad information till brukarna om verksamheten.

På Nybacken är ytterdörren öppen under dagtid, köket är låst mellan måltiderna, liksom alla personalutrymmen. Inspektörerna noterade att det förekom att personal gick runt med stora nyckelknippor, vilket ger en känsla av institution. Inspektörerna noterade ingen praktisk användning av hjälpmedel trots att personalgruppen har besökt *Klara mera*,¹² och har tillgång till arbetsterapeut.

Helhetssyn

Volontärer besöker Nybacken var fjortonde dag, där de fikar,

¹¹ Kognus - ett regionalt EU-projekt i Stockholms län, www.kognus.se

¹² Klara mera – center för kognitivt stöd, enhet inom Habilitering och Hälsa Stockholms läns landsting

spelar kort och pratar med brukarna, en diakon håller regelbundet andakt i boendet. Sjukgymnast/arbetsterapeut leder gymnastik en gång i veckan. Boendet har i övrigt inga fasta aktiviteter, men har tillgång till buss, vilket underlättar att få med brukarna på utflykter. Dator finns tillgänglig för brukarna i boendet. I entrén finns en gemensam brevlåda och personalen delar ut brukarnas post. Nybackens läge, inre utformningen och arbetssätt ger sammantaget en karaktär av vård/omsorgsboende.

Synpunkter från brukarna

Inspektörernas enkät besvarades av fyra personer, varav tre var nöjda med personalen, endast en uppgav trivsel i boendet. En person var nöjd med aktiviteterna på vardagar, ingen var nöjd på helgerna eller ansåg sig kunna påverka gemensamma aktiviteter. Vid brukarmöte framhölls att ha eget rum eller lägenhet och att huset är litet, utan långa korridorer som viktigt för att trivas. De lyfte även promenader, att ha sysselsättning t.ex. sy eller läsa, fin mat och lugn och ro som viktigt för trivseln.

Bedömning: Nybacken	Låg	Medel	Hög
Självbestämmande och integritet	x	x	
Trygghet och säkerhet	x		
Kunskapsbaserad verksamhet	x		
Tillgänglighet		x	
Helhetssyn		x	

Solholmen

Gruppboenden drivs av Skärholmens stadsdelsnämnd och är belägen i ytterstadsdelen Vårberg, en kortare promenad från tunnelbana och centrum. Det stora byggnadskomplexet präglas av flertalet olika verksamheter under samma tak som gruppboenden på andra våningen. På bottenvåningen drivs ett stödboende liksom träfflokalen Portis. På Solholmen bor 14 personer, varav 2 kvinnor och 4 män, i åldrar mellan 50-60 år, är aktuella i granskningen,

Verksamhetens värdegrund utgår från Skärholmens övergripande och berör frågor som: utveckling i samarbete, bemötande, respekt och mångfald. Enhetschefen menar att delaktighet, självständighet och trygghet ska bilda en enhet, med siktet på en kunskapsbaserad verksamhet.

Självbestämmande och integritet

De boende har möjlighet att lämna information och synpunkter direkt till Solholmens chef, som ofta är tillgänglig Vid boendet

pågår ett arbete kring bemötandefrågor, med strävan från sympati mot empati. Av dokumentation framgår att den enskildes vilja framhålls vid t ex duschning. Färdigmat levereras varm och personalen har en flexibel och individuell inställning till hur den serveras, liksom till hantering av disk. Brukarna kan göra matval i förväg, med tre olika alternativ. Regelbundna kollektiva boendemöten är svåra att få till stånd, brukarinflytande och delaktighet sker individuellt med respektive kontaktperson.

Trygghet och säkerhet

Utförardokumentationen förvaras inlåst, sorterad i hängmappar men består delvis av lösa blad, vilket behöver ses över för ökad säkerhet, enligt inspektörerna. Beskrivning finns av egenkontroll, som sker efter uppföljningssamtal med brukarna, via kollega och enhetschef. Detta kan ses som en viktig del i ett kvalitetsarbete men det framgick dock inte av granskningen att så skedde. Inspektörerna granskade sex akter och kunde i stort sett inte följa något av ärendena. Systematisk dokumentation av uppföljning är ett område att utveckla vid Solholmen.

Verksamheten har framtagna rutiner för brandsäkerhet och ett ombud finns på enheten, men oklart om och hur rutiner skulle fungera vid brand, enligt inspektörernas uppfattning. Rutiner för lex Sarah finns inlagda i enhetens ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, eventuella åtgärder och förändringar görs kända vid möten med arbetsgruppen.

Kunskapsbaserad verksamhet

Ingen i personalgruppen har högre utbildning än Omvårdnadsprogrammet, flertalet har genomgått kurser i ESL, MI¹³ och TBA,¹⁴ med det framstår inte tydligt hur dessa metoder tillämpas i praktiken. Vid inspektörernas besök framträdde visst motivationsarbete med brukarna, dock inte förankrat hos all personal. Utarbetade servicerutiner skapar tydlighet, personalen är inarbetade och stödet liksom medicindelning hanterades diskret, ofta i den enskildes hem. Sedan en kort tid anlitas en städfirma för de allmänna utrymmena, vilket frigör tid för personalen.

Genomförandeplaner utmärks av tydlighet och delaktighet och avspeglar innehåll i beställningarna. Arbetssättet som beskrivs i planerna präglas av uppmuntran och motivation.

¹³ Motivational interviewing, motiverande samtal

¹⁴ Tillämpad beteendeanalys

Tillgänglighet

Informationsbroschyr till brukarna är under utveckling, enligt enhetschef.

Den långa korridoren ger svårigheter för brukarna att vid behov påkalla personalens uppmärksamhet. Boendets gemensamma utrymmen kan uppfattas som något trånga då flera av brukarna har någon form av rörelsehinder och behov av rollator eller rullstol. Kognitiva hjälpmedel förekommer inte.

Helhetssyn

Enhetschef redogjorde för en perspektivförändring som skett då tidigare personalrum i boendets korridor flyttats till bottenplan. Gemensamma utrymmen i boendet ämnat för social samvaro och måltider består av ett större rum, i slutet av den långa korridoren med lägenheter och används frekvent av brukarna. Under granskningsperioden möblerades matrummet om, även målning planerades för standardhöjning. Uteplats, i direkt anslutning till det gemensamma, ökar boendekvaliteten den varmare årstiden. Boendet saknar dator för brukarna och erbjuder inga fasta aktiviteter. Visst motivationsarbete sker för att besöka träfflokalen Portis i samma hus, som utan biståndsbedömning bl.a. erbjuder datakurser och handarbete. Tidigare anordnades Bingo i boendet men brukarna har numera inte råd att betala vinsterna, menar personalgruppen. Det händer att boendet grillar på uteplatsen och åker till Sättrabadet på sommaren. Tidigare har fondmedel sökts för att t. ex. åka till Åland, vilket varit populärt hos brukarna. Brukare har egna brevlådor med ordinarie postutdelning. Husets gemensamma tvättstuga används av brukarna vid boendet.

Samverkan med psykosmottagningen beskrivs fungera och vid heldygnsvård görs en ny funktionsbedömning via arbetsterapeut.

Synpunkter från brukarna

Sex brukare svarade på inspektörernas enkät och hälften anger att de trivs i boendet och fyra att de kan bestämma maten. Nöjdhet med personalen framgick av fem svar, medan knappt hälften var nöjda med innehåll och aktiviteter. Någon skriver i fritext att boendet är kallt, någon annan att boendet är gammalt samt vikten av att få vara för sig själv. Endast en person säger sig umgås med övriga, fyra menar att de inte har någon som hälsar på och fem att de inte har någon att prata med då de vill. Vid brukarmöte lyftes olika perspektiv på personalens viktiga roll, främst om vikten av utbildning för att kunna förstå. Vidare att personalen ger trygghet

då man mår dåligt men även puffar på med det man inte klarar. Sedan framhölls vikten av att få maten och att den är god, liksom att hot och våld inte förekommer.

Bedömning: Solholmen	Låg	Medel	Hög
Självbestämmande och integritet		x	
Trygghet och säkerhet	x		
Kunskapsbaserad verksamhet	x		
Tillgänglighet	x		
Helhetssyn	x		

Syrenen

Gruppboenden drivs av Nytida/Ambea, i ytterstadsdelen Vårberg, nära tunnelbana och centrum. Det stora byggnadskomplexet präglas av flertalet olika verksamheter under samma tak som gruppboenden på fjärde våningen. I hisshall utanför boendet finns en större skohylla vilket påminner om ett fritidshem och inte ett boende. Boendet har plats för 12 personer, varav tre män och en kvinna i åldrarna 56-65 år ingick i granskningen.

Ambea/Nytida framhåller värdegrunden som central i verksamheterna och har en policy som visar vilket förhållningssätt som förväntas av medarbetarna. Värdegrunden omfattar en människosyn där alla är unika och har rätt till ett värdigt liv. Ett gott bemötande beskrivs vara grunden för en god kvalitet, där lyhördhet framhålls liksom trygghet och förståelse. En ledningsfilosofi ingår även i värdegrunden.

Självbestämmande och integritet

Veckomöten hålls där brukarna ger förslag på måltider. Regler för boendet finns nedskrivna i respektive brukares pärm, liksom scheman. Inspektörerna anser utifrån besök i verksamheten, sammantaget med aktgranskning, att ett gott bemötande och respekt för brukarnas integritet råder vid boendet.

Trygghet och säkerhet

Dörr mot hisshall är försedd med kodlås och ska enligt brandsäkerhetsregler hållas stängd, men stod öppen vid inspektörernas alla besök i boendet.

Enheten kvalitets- och ledningssystem är invävt i Nytida/Ambeas ledningssystem. Pärmar med personuppgifter förvaras öppet på en hylla på kontoret, vilket inspektörerna påpekat då detta inte kan anses vara tryggt och säkert. Den sociala

dokumentationen är varken regelbunden eller enhetlig, vilket leder till svårigheter att följa ärenden och brukarens sociala situation. Enheten har ett lättillgängligt stöd för dokumentation, och har även fört diskussion om vad en avvikelse innebär, vilket kan bidra till högre kvalitet i verksamheten. I flera ärenden kan noteringar kring uppföljning anses fylla sin funktion, då den var såväl tillräcklig som väsentlig.

Kunskapsbaserad verksamhet

All personal har grundutbildning med inriktning mot psykiatri samt varierande påbyggnadsutbildningar. Trots bred kompetens i personalgruppen framstod inte arbetssättet som enhetligt eller tydligt kunskapsbaserat vid inspektörernas besöksfällen, utan mer personbundet. Av dokumentation och genomförandeplaner framgår ändå ett motiverande arbetssätt, både personalgrupp och chef menar att detta utvecklats under året. Genomförandeplaner behöver förbättras, t.ex. saknades i något ärende grundläggande information kring brukarens behov av omfattande stöd och hjälpmedel.

Tillgänglighet

Informationsblad finns till brukare med fakta om boendet och dess ansvarsområden. Däremot förekom missledande information på verksamhetens hemsida angående lägenhetens standard. För personal finns en checklista avsedd för introduktion av brukaren.

Gruppbestadens entré är lätt att nå då hissen går direkt dit. Personalutrymmen liksom enhetens tvättstuga, är de lokaler som hålls låsta i verksamheten. Även köket utgör personalens område då servering och disk hanteras helt av dem och en osynlig gräns kan uppfattas mellan kök och matrum.

Helhetssyn

Lägenheterna är fördelade i två grupper längs en korridor på ömse sidor om de gemensamma utrymmena. Sittbänkar och tavlor i korridoren bidrar till en hemlik miljö. Vardagsrummet är modernt möblerat med olika sittmöjligheter kring TV: n, liksom en massagefåtölj. Matrummet påminner om ett café med mindre runda bord. Överlag framstår Syrenen som ett föredöme vad gäller standard och inredning med avseende på de gemensamma utrymmena vilket tyvärr inte motsvaras i de enskilda lägenheterna som har begränsade kokmöjligheter. Kollektiv tvättstuga i huset saknas och alla brukare tvättar på enheten. Sommartid grillar boendet på uteplatsen men enligt uppgift saknades utemöbler. Syrenen erbjuder såväl enskilda som gemensamma aktiviteter;

daglig morgongymnastik, målning, spel, promenader och månatlig filmkväll, där även personalen deltar. Enheten har tillgång till en buss, vilket underlättar vid längre utflykter.

Synpunkter från brukarna

Inspektörernas enkät har besvarats av tre personer som alla trivs med boendet och personalen. Två personer säger sig kunna bestämma vilken mat de ska äta, liksom vad de vill göra tillsammans i boendet. Alla tre är nöjda med innehåll och aktiviteter på Syrenen. Alla menar att de har någon att prata med, två umgås med annan på boendet och två har någon som hälsar på. Vid brukarmöte framhölls som viktigt för trivsel; trevlig personal, att personal fixar problem med papper o.d. fort. Även självständighet framhölls liksom att måltider serveras. Möjlighet till lån av telefon samt olika former av aktiviteter bidrar också till nöjdhet i boendet.

Bedömning: Syrenen	Låg	Medel	Hög
Självbestämmande och integritet		x	
Trygghet och säkerhet		x	
Kunskapsbaserad verksamhet	x		
Tillgänglighet	x		
Helhetssyn		x	

Inspektörernas slutsatser

Vår bostad är var vi bor, vårt hem är hur vi bor

Självbestämmande och integritet

Tjugo år efter psykiatrireformen kan inspektörernas konstatera att mycket återstår, inte minst vad gäller brukarinflytande. I de sju boenden som granskats erbjöds olika kollektiva mötesformer för att tillvarata brukarnas synpunkter. Dokumentation kring hur dessa möten fungerar i praktiken, liksom brukarnas syn på verksamheten är dock knapphändig. Aktiviteten vid brukarmöten var ofta låg och beskrevs av viss personal som insomnad. Undantag fanns där möten engagerade brukarna t.ex. Lingbergas dagliga möten och Syrenens fredagsmöten, där veckans meny fastställdes. Aleris tanke att brukarmöten kan ledas av externa personer, t.ex. BISAM, är positiv men var vid inspektörernas besök inte igång. Möjlighet till inflytande och påverkan, noterade inspektörerna särskilt på Solholmen, där brukarna framförde synpunkter och klagomål direkt till enhetschef. På Ekeby framhölls särskilt att brukarna bl.a. bestämmer de gemensamma trivselreglerna, vilket i psykiatrireformens anda borde varit förverkligat sedan länge. På Lingberga förekom regler och förhållningsätt uppsatta i de gemensamma lokalerna, vilket med tiden normaliserats av personalgruppen men ger en känsla av institution, enligt inspektörerna.

En av grundprinciperna i psykiatrireformen var stöd till oberoende och integritet men fortfarande kan etiska dilemman uppstå vad gäller brukarnas rätt till självbestämmande i frågor som rör hälsa, personlig hygien och städning. Motsatta intressen kan uppstå då frågorna även berör personalens arbetsmiljö. Inspektörerna menar att en levande diskussion med reflektion om gränser för ett värdigt liv måste föras för att förebygga utsatthet och misär. I sammanhanget behöver även vikten av regelbunden uppföljning betonas, där handläggaren besöker den enskildes lägenhet.

Inspektörerna menar att en av förutsättningarna för ett självständigt liv är att kunna laga sin mat. Endast i tre av de granskade enheterna fanns lägenheter med fullgoda kök, Akalla, Lingberga och Solholmen. Aleris boenden och Nybacken uppger att de arbetar återhämtningsinriktat men där saknar lägenheterna möjligheter till matlagning. Stora variationer förekommer både vad gäller matsedel, miljö och servering. I flertalet boenden kunde

en osynlig gräns till köket konstateras, vilket rättfärdigades av personal och chef med hänvisning till olika regelverk. Inspektörerna vill framhålla vikten av arbetssätt och bemötande som stärker brukarnas självständighet i samband med måltider. Att äta lunch på träfflokal liksom uppmuntran till självhushåll kan ses som goda exempel i sammanhanget. Inspektörerna konstaterade i tidigare granskning av myndighetsutövning,¹⁵ att tillvaratagande av brukarnas resurser och synpunkter var eftersatt hos de flesta beställare. Skärholmens beställningar hade dock ett uttalat brukarperspektiv, vilket återspeglades i tydliga genomförandeplaner på Solholmen.

Flertalet brukare har gode män/företrädare som hanterar deras ofta svaga ekonomi. Inspektörerna tog del av uppgifter som indikerade att företrädarnas personliga inställning negativt påverkade brukarnas inflytande över ekonomi och konsumtionsval. Detta är varken rättssäkert eller förenligt med godmansuppdraget och bör enligt inspektörerna hänvisas till överförmyndaren.

Chefernas engagemang är enligt inspektörerna en förutsättning för implementering av ett förändrat synsätt hos såväl personal som brukare. Intentionen att genomföra ett perspektivskifte i förhållandet mellan personal och brukare, vad gäller inflytande och delaktighet, är särskilt uttalat på Ekeby och Solholmen där ansvariga chefer aktivt driver frågan.

Trygghet och säkerhet

Som underlag för enheternas genomförandeplaner krävs tydliga beställningar där såväl som resurser hos brukarnas uttrycks. Utförardokumentationen ska vara tillräcklig och väsentlig,¹⁶ och rubriksättningen enhetlig, för att ärenden ska kunna följas, vilket ingen enhet i granskningen helt uppfyllde. Upprepade avvikelser kan därmed inte systematiseras vilket försvårar utredning av lex Sarah situationer. Inspektörerna vill poängtera vikten av en kontinuerlig diskussion om risk för missförhållanden, då negativa förhållanden kan uppfattas som naturliga när de pågått en längre tid och därmed inte rapporteras.

Dokumentationen ska vara värdigt¹⁷ skriven och som stöd för personalens dokumentation har Syrenen tagit fram en konkret

¹⁵ Rapport 9, bostad med särskild service, socialpsykiatri,-uppföljning av insatsen, Funktionshinderinspektörer, 2013-11

¹⁶ Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten
Socialstyrelsen 2010-6-13

¹⁷ Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten
Socialstyrelsen 2010-6-13

vägledning, vad gäller ordval och formuleringar. Liknande vägledningar skulle fylla en viktig funktion på flera ställen, menar inspektörerna.

Skriftliga rutiner för brandsäkerhet fanns på alla enheter i skiftande omfattning, men endast ett fåtal hade riktad information till brukarna. Praktiska övningar, framförallt tillsammans med brukarna var eftersatt och inspektörerna ser här ett betydelsefullt förbättringsområde.

(Tillgänglighet

(Information är viktig ur såväl tillgänglighets- som delaktighetsaspekter och inspektörerna har vid återkopplingar diskuterat vikten av uppdaterad och korrekt information om verksamheterna på såväl Jämför Service som i annat webbaserat material. Informationsbroschyr till brukare om boendet saknades på de flesta enheterna men var under utformning hos några. Tydlig information till brukarna vid inflyttning fanns däremot på Syrenen och Ekeby.

Det är en utmaning för personal i gruppboendestad att värna brukarnas integritet och bevaka att inte institutionskänsla uppstår, då brandsäkerhet och trygghet samtidigt kan kräva låsta utrymmen. Tillträde till enskilda lägenheter kan förslagsvis regleras i överenskommelser med brukare, som på Ekeby.

(Där brukarna använder rollator och rullstol måste gemensamma utrymmen anpassas därefter, vilket särskilt behöver beaktas på Solholmen och Hagsåtra. Inspektörerna menar att brukare med kognitiva svårigheter kan öka självständigheten med stöd av hjälpmedel, men har noterat en tveksam inställning hos personal på flera boenden. Nybacken har en arbetsterapeut med möjlighet att förskriva hjälpmedel, vilket kan vara en tillgång för de boende. Inspektörerna kan utifrån flera granskningar konstatera svårigheter att hitta vägar till hjälpmedel, vilket behöver underlättas.

Kunskapsbaserad verksamhet

I de granskade verksamheterna har majoriteten av personalen lägre utbildning men lång erfarenhet, ofta från psykiatrisk vård. Än idag präglar ett ovanfrånperspektiv boendena i stor utsträckning, enligt inspektörerna. Trots utbildning, framförallt i ESL, saknades i stort enhetliga arbetssätt och flera chefer talade om svårigheter med implementering. Inspektörerna vill här

referera till en studie¹⁸ som visar att högre utbildning medför ökad förståelse för makt- och beroendeförhållanden som kan uppstå i en gruppbostad.Handledning, tid för reflektion och diskussion måste avsättas för personalgruppen kring dessa frågor. I sammanhanget kan nämnas ett diskussionsmaterial från Socialstyrelsen.¹⁹

Ett perspektivskifte pågår på Solholmen där personalrum flyttats från boendedelen och städfirma anlitas för gemensamma lokaler, som ett led i ett långsiktigt förändringsarbete. I detta ingår även arbetsplatsutbyte som tillämpas mellan Solholmen, boendestöd och träfflokal, för att vidga perspektiven. På Ekeby uppmanas personalen att öppet redovisa när ett arbetssätt gjort skillnad för en brukare, ytterligare ett gott exempel på ett utvecklande arbetssätt. Inspektörerna har emellertid mött tongångar i motsatt riktning, där personal ser brukarna som kroniker, med små möjligheter till återhämtning.

I det evidensbaserade arbetssättet, som ska präglade socialtjänsten, tas brukarens erfarenheter och kunskaper tillvara och resulterar i utveckling av verksamheten. Inspektörerna vill här nämna projektet *Brukarmedverkan i kvalitetsutveckling*, vilket drivs av NSPH,²⁰ där metoder för kvalitetsutveckling testas ur ett brukarperspektiv.

Föregående granskning på beställarsidan visade att 75 % av ärendena följdes upp årligen men dokumenterades bristfälligt. Det kan nu konstateras brister även på utförarsidan vad gäller enhetlig och systematisk dokumentation av uppföljning. Inspektörerna saknar framförallt uppgifter som; vilka deltog, har lägenheten besökts samt brukarens önskemål och synpunkter. För en smidig samverkan mellan beställare och utförare är det dessutom angeläget att stadsdelarna kan ge det stöd i stadens dokumentationssystem som enheterna efterfrågar.

Den aktuella målgruppen har komplexa behov, såväl ur socialt som medicinskt och ekonomiskt hänseende, vilket är en utmaning för boendet att tillgodose. Vad gäller den fysiska hälsan kan Ekebys arbete med hälso- och friskvårdsplaner nämnas, liksom hälsodagar samt föreläsningar för brukarna om hälsa och rökning.

¹⁸ *Bostad med särskild service och daglig verksamhet. En forskningsöversikt*
Socialstyrelsen 2011-2-6

¹⁹ *Det är mitt hem. Vägledning om boende och boendestöd*
Socialstyrelsen 2010-12-26

²⁰ Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa

Friskvård för målgruppen uppmärksammas även i de satsningar som staden planerar med PRIO- medel,²¹ där flera projektansökningar har inkommit. Inspektörerna ser insatsen kontaktperson som ett viktigt stöd att bryta social isolering för vissa i målgruppen, där information till brukarna liksom utredning av behovet inledningsvis är av stor betydelse.

Helhetssyn och samordning

Lagstiftningen ger inget stöd för utformning av bostäder enligt SoL, men hänvisning sker ofta till regelverk i LSS.²² Kriterier för att undvika institutionell prägel anges, t.ex. samlokalisering med andra kategoriboenden, vilket endast Hagsätra och Ekeby uppfyllde. Ett annat kriterie är antal personer i boendet, vilket i LSS begränsas till sex, medan gräns saknas för SoL- boende. I de granskade enheterna varierade antalet från 8 till 26 personer, vilket ger ett medeltal på 16 personer. Ytterligare ett krav i LSS-bostäder är fullvärdigt kök, vilket endast uppfylldes av tre enheter. Inspektörerna har noterat andra faktorer som motverkar hemkänsla; dörrskyltar för expedition, indiskret medicindelning, låsta dörrar till gemensamma lokaler, ojämnt bemötande, möten som benämns rond, personalens nyckelhantering, uppsatta trivselregler, personalhantering av den privata posten och cigarettutdelning. Även läge, byggnad och gemensamma lokaler har stor betydelse för hur hemligt ett boende uppfattas. Enligt inspektörernas mening kunde inga av de granskade enheterna anses alltigenom hemlika. Där den gemensamma delen var trivsamt och ändamålsenligt var lägenheterna inte fullvärdiga, som på Syrenen och Ekeby. När lägenheterna höll fullgod standard, var istället gemensamhetsutrymmen eftersatta, som på Akalla och Solholmen.

Av föregående granskning framkom att medelåldern hos de boende är hög, 15 av 99 brukare hade biståndsbedömd sysselsättning och att endast ett fåtal regelbundet besökte en träfflokal. Många vistas därmed en stor del av sin tid i boendet, vilket måste beaktas i förhållande till boendets utbud av aktiviteter. Inspektörerna menar att brukarnas möjlighet till aktivitet och delaktighet gynnas av; efterfrågan i beställning och i samband med uppföljning, chefs/personalens inställning och prioritering, inventering av önskemål och motivationsarbete i boendet, aktivitetscoach och aktivitetsrum och/eller tillgång till

²¹ Regeringens satsning *Plan för riktade insatser inom psykisk ohälsa*

²² *Det är mitt hem. Vägledning om boende och boendestöd*
Socialstyrelsen 2010-12-26

attraktivt material samt närhet till träfflokal. I praktiken framstod brukarnas tillfällen till aktiviteter och stimulans som mer eller mindre begränsade och skillnader mellan enheter förekommer.

Efter fyllda 65 år övergår handläggningsansvaret till äldreomsorgen, medan brukaren oftast bor kvar. Med detta följer andra utrednings- och uppföljningsrutiner, vilket kan påverka såväl kontinuitet som kvalitet i handläggningen. Den högre medelåldern som kvarboendepincipen medför kan påverka de yngres val av boende. Kvarboendet ställer också krav på differentierat stöd och bemötande och blir en strategiskt viktig fråga för framtida planering.

Planering

Utifrån resultat av 2013 års arbete, då uppföljning av boendeinsatser enligt LSS 9§9 visat sig vara ett eftersatt område, planerar inspektörerna kompletterande granskningar inom funktionshinderområdet. Granskningen kommer att genomföras på temat helhetsyn och brukarens möjligheter till delaktighet i samband med utredning och uppföljning.

(

(

(

(

(

(

{

(